

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ	
ห้องสมุดงานวิจัย	
วันที่.....	 2555
เลขทะเบียน.....	247250
เลขเรียกหนังสือ.....	

บทที่ 3

อุโบสถวัดสามแก้วและงานศิลปกรรม

วัดสามแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร เป็นวัดใหม่สร้างมาราว 80 ปี เมื่อครั้งที่การเดินทางไปยังภาคใต้ต้องอาศัยเรือ และทางรถไฟเป็นหลัก ส่วนทางรถยนต์สร้างขึ้นภายหลังกว่า 20 ปี ด้วยเหตุที่พระธรรมวโรดม (เซ่ง อุตฺตโม) อธิบดีสงฆ์วัดราชาธิวาส กรุงเทพฯ และเป็นผู้รับผิดชอบดูแลปกครองสงฆ์ในมณฑลภาคใต้ทั้งหมดเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล และต้องการเผยแพร่ธรรมยุตินิกายลงมาทางภาคใต้ จึงคัดเลือกสถานที่ที่มีความเหมาะสมตามเมืองต่างๆ รวม 8 แห่ง เพื่อสร้างเป็นวัด

สถานที่ที่คัดเลือกมักอยู่ใกล้กับทางรถไฟ ยกเว้นจังหวัดกระบี่ที่ไม่มีทางรถไฟ แต่มีทางรถยนต์ และพื้นที่ที่สร้างเป็นวัดมักตั้งอยู่บนเนินสูง หรือ อยู่บนเขาเตี้ยๆ หรือใกล้กับภูเขา การคัดเลือกสถานที่ดังกล่าวย่อมสะท้อนให้เห็นการคมนาคมในภูมิภาคขณะนั้น รวมถึงภูมิทัศน์ที่เหมาะสมสำหรับพระสงฆ์ปฏิบัติธรรม คือมีความสงบ สันโดษ นอกจากนี้ท่านยังโน้มน้าวผู้มีจิตศรัทธาจากราชธานีมาร่วมสร้างวัด โดยเฉพาะวัดสามแก้วนั้นได้รับการสนับสนุนจาก หม่อมใหญ่ เทวกุล ณ อยุธยา พระชายาของสมเด็จพระยาเทววงศ์วโรปการ¹ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศในสมัยนั้น

กล่าวได้ว่าพระธรรมวโรดม (เซ่ง อุตฺตโม) เป็นผู้ที่มีการณ์ไกล เป็นพระนักพัฒนาที่น่าเคารพเลื่อมใส นำพุทธศาสนาแบบธรรมยุตินิกายแพร่หลายลงไปในภาคใต้หลายพื้นที่ และวัดสามแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร เป็นวัดแรกในจำนวน 8 วัด ที่ได้สร้างขึ้น มีความพร้อมด้วยเสนาสนะตั้งแต่คราวแรกสร้าง อันเนื่องมาจากการสนับสนุนจากบุคคลหลายฝ่าย

อุโบสถ

อุโบสถสร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2470² หันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีลักษณะเป็นอาคารทรงสี่เหลี่ยม กว้าง 6.50 เมตร และยาว 18.50 เมตร มีมุขยื่นออกมาทั้งด้านหน้าและด้านหลัง การตกแต่งภายนอกเรียบง่าย โดยมีเพียงคันทวยรองรับชายคาซ้อนกันสองชั้น ไม่มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์อย่างอุโบสถทั่วไป เนื่องจากหลังคาตัดตรงแบนราบซ้อนกันสองชั้นไม่มีจั่ว ริมผนังบนสุดทำเป็นช่องแสงลายฉลุไม้ ชุ่มหน้าต่าง ประตู ตกแต่งด้วยลายแบบเดียวกัน เป็นซุ้มบันแถลงผูกเป็นลายก้านขด ตอนล่างชุ่มหน้าต่างทำคล้ายผนังกระเบื้อง ฐานอุโบสถยกพื้นสูงประมาณ 50 เซนติเมตร เป็นใต้ถุนโปร่งตั้งอยู่บนฐานยกพื้นเตี้ยๆ ถัดออกมาเป็นลานประทักษิณ และมี

ธรรมชาติวางอยู่บนพื้นแปดตำแหน่ง (ภาพที่ 9) นอกจากนี้ยังพบว่าเคยมีเจดีย์ประดิษฐานอยู่เหนือหลังคาชั้นบนสุด แต่ปัจจุบันทางวัดได้ย้ายลงมาไว้ที่หน้ากุฏิ เนื่องจากเกรงว่าจะพังลงมาเมื่อคราวเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2³ (ภาพที่ 10)

ภาพที่ 9 อุโบสถวัดสามแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร (ถ่ายจากด้านทิศใต้)

ภาพที่ 10 สถูปเล็กที่เคยประดิษฐานอยู่บนหลังคาอุโบสถ และย้ายกลับลงมาไว้เมื่อคราวเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 เนื่องจากเกรงว่าจะทำให้หลังคาอุโบสถพังลงมา ปัจจุบันย้ายมาไว้ที่หน้ากุฏิสงฆ์ในวัดและใช้เป็นที่เก็บอัฐิ

สำหรับอุโบสถไม่ปรากฏหลักฐานว่า ใครเป็นผู้ออกแบบ แต่มีหลักฐานแน่ชัดว่า พระธรรมวโรดม (เซ่ง อุตตโม) ในขณะที่เป็นเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาส และเจ้าคณะมณฑลสุราษฎร์ธานี เป็นผู้วางรากฐานในการสร้างวัดดังที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น และจากลักษณะรูปแบบ แนวคิดในการออกแบบ และการตกแต่งเห็นได้ชัดว่าเกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมในวัดราชาธิวาส เขตดุสิต กรุงเทพฯ

พระประธาน

พระพุทธรูปประธานในอุโบสถ หล่อสำริด เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย มีสาวกประกอบอยู่ทั้งสองข้าง มีฉัตร 5 ชั้น อยู่ด้านบน (ภาพที่ 11) รูปแบบเหมือนกับพระพุทธรูปชินราชจำลอง พระรัศมีเป็นเปลว พระพักตร์ค่อนข้างกลมมีอุณาโลม พระวรกายไม่อ้วน ไม่ผอม นิ้วพระหัตถ์ทั้ง 4 นิ้วยาวเท่ากัน ครองจีวรห่มเฉียง สังฆาฏิพาดอยู่ตรงไหล่ซ้าย ปลายเป็นเขี้ยวตะขาบ ขัดสมาธิราบ ประทับบนฐานบัวคว่ำ บัวหงาย พระพุทธรูปตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมธรรมดาค่อนข้างสูง เป็นฐานเรียบ ๆ ไม่มีการประดับตกแต่ง เมื่อพิจารณาระดับความสูงของพระประธานแล้ว จะอยู่ระดับเดียวกับ รูปเทพชุมนุม ส่วนพระพุทธรูปอีก 2 องค์ที่อยู่ต่ำลงมานั้น มีผู้นำมาถวายภายหลัง

ภาพพุทธประวัติและฎีกาพาหุอยู่ในระดับสายตาและต่ำกว่าพระประธาน ยกเว้นพุทธประวัติตอนมารวิชัยที่ผนังด้านสกัดเหนือประตูทางเข้า ซึ่งอยู่ในระดับเดียวกันกับพระประธาน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า พระประธานเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย สอดรับกับเนื้อหาของภาพจิตรกรรมตอนมารผจญที่ผนังตรงข้าม การจัดให้พระพุทธรูปอยู่สูงระดับเดียวกับภาพเทพชุมนุม ย่อมแสดงให้เห็นถึงความเข้าใจในเชิงประติมากรรมวิทยา เสมือนพระพุทธรูปองค์ประทับอยู่บนสวรรค์ ร่วมกับเทพทั้งหลาย

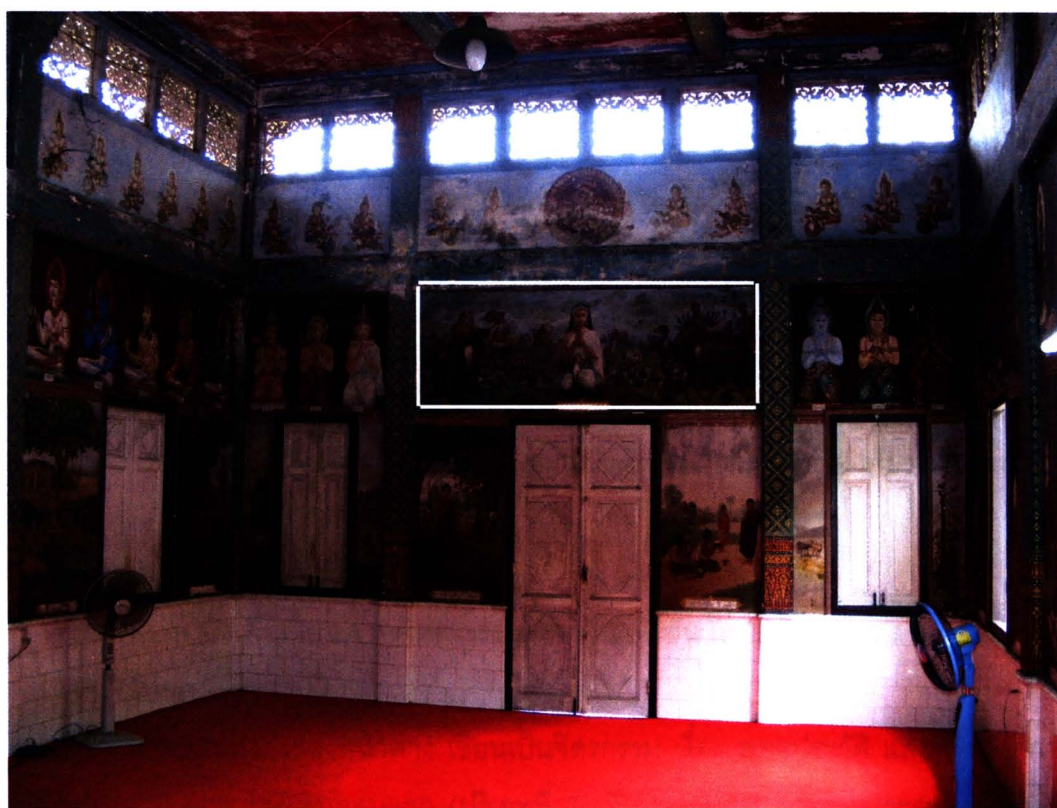
ภาพที่ 11 พระประธานในอุโบสถวัดสามแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร

จิตรกรรมฝาผนัง

จิตรกรรมฝาผนังเขียนด้วยสีน้ำมัน⁴ เป็นเรื่องพุทธประวัติ และฎีกาพาหุ ที่ผนังระหว่างหน้าต่าง พร้อมทั้งมีข้อความเล่าเรื่องสั้นๆ ได้ภาพ ผนังเหนือหน้าต่าง เขียนเป็นรูปเทพชุมนุมรอบอุโบสถ เทพแต่ละองค์มีลักษณะ สีสัน และของที่ถือตามแต่ละพระองค์ รวมทั้งเขียนชื่อเทพกำกับไว้ด้วย ถัดจากภาพเทพชุมนุม เป็นลายเฟื่องอุบะคั่นก่อนจะถึงผนังส่วนบนสุด มี นางฟ้า เทวดาเหาะเสมือนเป็นสวรรค์ ผนังด้านตรงข้ามพระประธานเขียนเป็นพุทธประวัติตอนมารผจญ ที่

มีการแสดงออกแตกต่างจากที่เขียนกันโดยทั่วไปคือ พระแม่ธรณีนั่งประนมมือ มองตรงออกมาจากภาพ

มายังพระประธาน (ภาพที่ 12) ซึ่งเป็นผลงานที่เลือกมาวิจัยในครั้งนี้

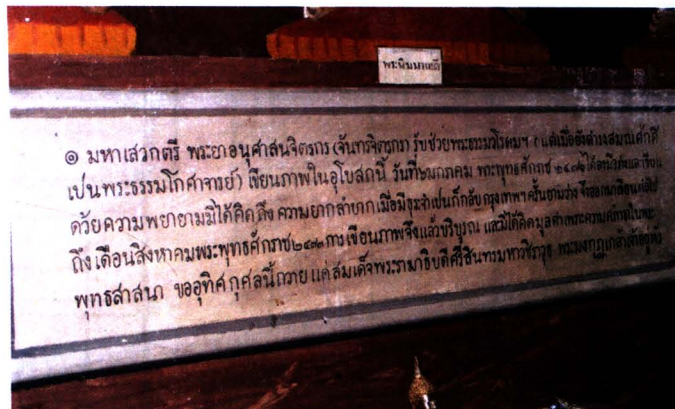

ภาพที่ 12 จิตรกรรมฝาผนังที่ผนังด้านหน้าพระประธานอุโบสถวัดสามแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร จากอักษรจารึกที่ผนังตอนล่างด้านหลังพระประธาน ระบุว่า จิตรกรรมดังกล่าวนี้ เขียนโดยพระยาอนุศาสนจิตรกร (จันทรจิตรกร) เขียนตั้งแต่ พ.ศ. 2471 – 2473 โดยพระธรรมวโรดม (เซ่ง อุตตโม) เชิญท่านไปเขียนภาพพุทธประวัติ ณ อุโบสถวัดสามแก้ว จังหวัดชุมพร ซึ่งขณะนั้นยังกั้นดารอยู่มาก พระยาอนุศาสนจิตรกร ได้ไปเขียนภาพจิตรกรรมตามคำเชิญโดยไม่รับค่าจ้างหรือค่าแรง โดยประสงค์ที่จะอุทิศกุศลอันเกิดจากภาพเขียนนี้ทั้งหมด น้อมเกล้าถวายแด่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงชุบเลี้ยงมา⁵

อักษรจารึกที่ผนังด้านหลังพระประธาน

“มหาเสวกตรี พระยาอนุศาสนจิตรกร (จันทรจิตรกร) รับช่วยพระธรรมวโรดมฯ แต่เมื่อยังดำรงสมณศักดิ์เป็นพระธรรมโกศาจารย์) เขียนภาพในอุโบสถนี้ วันที่ 6 มกราคม พระพุทธศักราช 2471 ได้ลงมือร่างและเขียนด้วยความพยายามมิได้คิดถึงความยากลำบาก เมื่อมีธุระจำเเนกก็กลับกรุงเทพฯ ๙ ครั้งยามว่างจึงออกมาเขียนต่อไป ถึงเดือนสิงหาคมพระพุทธศักราช 2473

การเขียนภาพจึงแล้วบริบูรณ์ และได้คิดมูลค่า เพราะความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ขออุทิศกุศลนี้ถวายแด่สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” (ภาพที่ 13)

ภาพที่ 13 จารึกบอกประวัติการเขียนจิตรกรรม ผนังด้านหลังพระประธาน อุโบสถวัดสามแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร

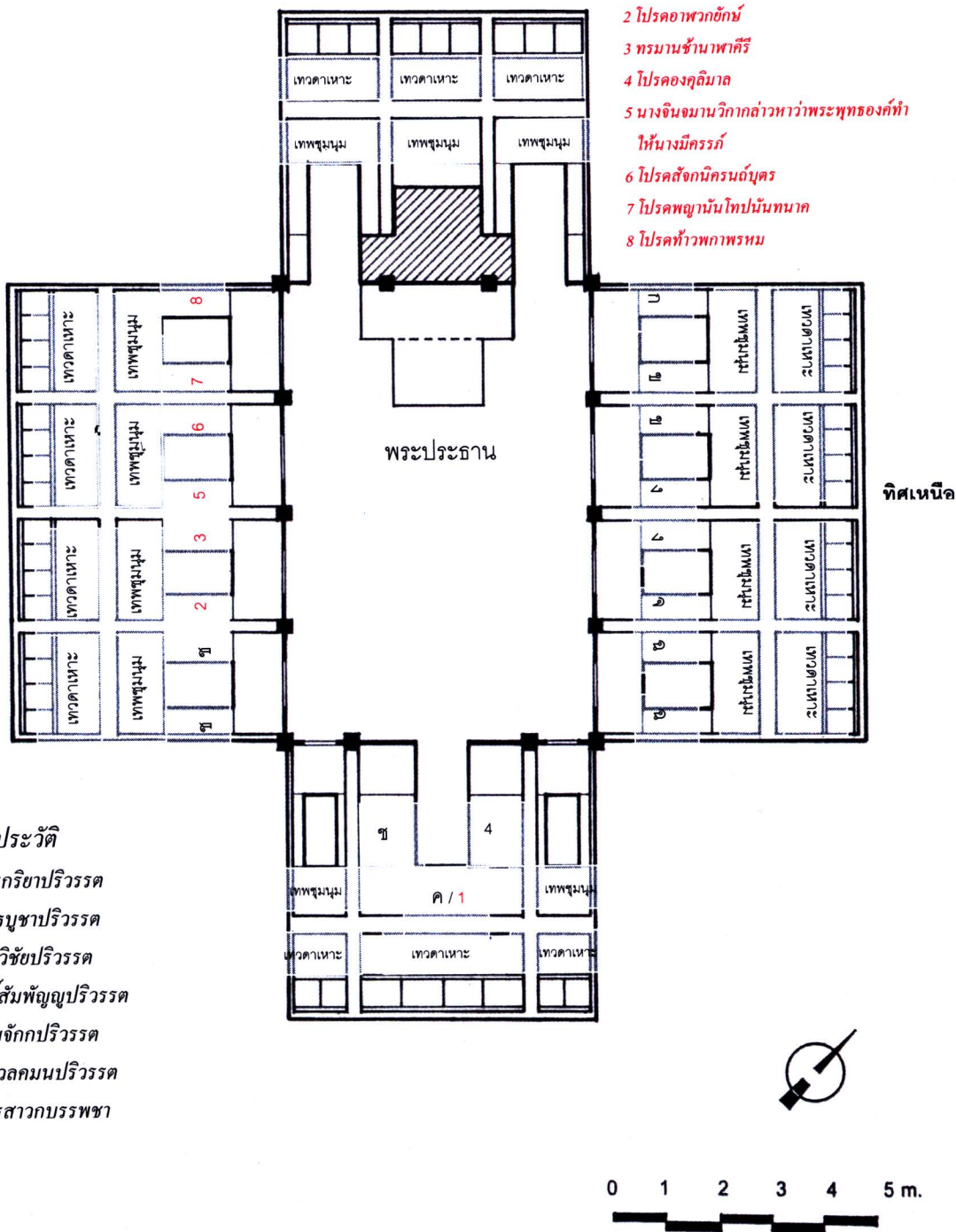
รายละเอียดของจิตรกรรมฝาผนัง

การแบ่งผนังเพื่อเขียนภาพจิตรกรรม แบ่งเป็น 3 ชั้น โดยแบ่งให้ประสานกับโครงสร้างภายในของอุโบสถ

ชั้นแรกอยู่ระหว่างช่องหน้าต่าง เขียนเป็นจิตรกรรม เรื่อง พุทธประวัติ และ เรื่อง ฎีกาพาหุง มีทั้งหมด 8 ตอน โดยเริ่มตอนแรก (ปริเฉทที่ 7) ที่ผนังด้านซ้ายของพระประธาน ลำดับเรื่องเวียนขวา เป็นตอนต่างๆ ดังนี้ (แผนผังที่ 1)

ฎีกาพายุ 8 ประการ : เป็น
ภาพพระพุทธรูปทรงประทับ
กระทำความชั่ว 8 ประการ

- 1 มรณามพระยาศรีศกุนตราชิราช
- 2 โปรดอภยชัย
- 3 ทรมานข้าพาศิรี
- 4 โปรดอภยชัย
- 5 นางจินจมานวิภาลว้าวพระพุทธรูปท่า
ให้นางมิกรรัก
- 6 โปรดอภยชัย
- 7 โปรดอภยชัย
- 8 โปรดอภยชัย

พุทธประวัติ
ก ทุกรกริยาปริวรรต
ข พุทธบูชาปริวรรต
ค มารวิชัยปริวรรต
ง โพธิ์สัณห์ปริวรรต
จ ธรรมจักรปริวรรต
ฉ อุรุเวลคณปริวรรต
ช อัครสาวกปริวรรต

ผังที่ 1

ผังแสดงตำแหน่งภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดสามแก้ว อ.เมือง จ.ชุมพร

ผนังด้านทิศเหนือ

- ก หมายถึง ปรีเฉพที่ 7 ทุกรกิริยาปริวรรต
- ข หมายถึง ปรีเฉพที่ 8 พุทธบูชาปริวรรต
ทรงรับข้าวมธุปายาสจากนางสุชาดา
ทรงรับฟอนข้าวจากโสตถิยะพราหมณ์
- ง หมายถึง ปรีเฉพที่ 11 โพธิสัมพัญญปริวรรต
พระพุทธรองค์ไม่สนใจ นางคันหา นางอรดี นางราคา ธิตามาร
นายตปัสสะถวายสตุก่อนสตุผง
- จ หมายถึง ปรีเฉพที่ 13 รัम्मจักกปริวรรต
พระพุทธรองค์แสดงปฐมเทศนา
- ฉ หมายถึง ปรีเฉพที่ 15 อรุเวลคมนปริวรรต
โปรดภัททะวัดคิยกุมาร
โปรดกัสสปชฎิลผู้พี่

ผนังด้านทิศตะวันออก (ด้านตรงข้ามพระประธาน)

- 4 หมายถึง ทรงทรมานองคสีมัล (ฎีกาพาหุงเรื่องที่ 4 อุกขิตตะซัค)
- ช หมายถึง ปรีเฉพที่ 16 อัครสาวกบรรพชาปริวรรต
พระสารีบุตรเมื่อยังเป็นบริพาชกเลื่อมใสในพระพุทเจ้า

ผนังด้านทิศใต้ (จากด้านประตูทางเข้าไปด้านพระประธาน)

- ช หมายถึง โปรดสรทดาบส (?)
- ช หมายถึง แสดงโอวาทปาฏิโมกข์ ในวันมาฆบูชา
- 2 หมายถึง ฎีกาพาหุง เรื่องที่ 2 มารดาติเร ตอนทรมานอาฬวกยักษ์ให้หันมาอยู่ในพระไตร
สรณาคมน์ ซึ่งเดิมบริโภคเนื้อมนุษย์เป็นอาหาร จนยอมมอบพระราชา
- 3 หมายถึง ฎีกาพาหุงเรื่องที่ 3 นาฬาคีรี ตอนทรมานช้างนาฬาคีรี
- 5 หมายถึง ฎีกาพาหุงเรื่องที่ 5 กัถวานะกัฏฐ์ ตอนพระอินทร์แปลงเป็นหนูมากัดสายรัดทอง
นางจินจมาณวิกาที่แสร้งว่ามีครรภ์กับพระพุทธรองค์
- 6 หมายถึง ฎีกาพาหุงเรื่องที่ 6 ' สัจจวิหา ตอนทรมานสัจจนินคณบุตร ให้ละจาก
มิจฉาทิฎฐิ
- 7 หมายถึง ฎีกาพาหุงเรื่องที่ 7 นันโทปะนันทะ ตอนทรมานพระยานันโทปะนันทะนาค
ซึ่งขนดกายใหญ่พันเขาพระสุเมรุ

8 หมายถึง ฎีกาพาหุงเรื่องที่ 8 ทศคาหะทีฎฐิติ ตอนทรงโปรดทำวพกาพรหม

ผนังด้านทิศตะวันตก (ด้านหลังพระประธาน)

อักษรจารึกบอกประวัติการเขียนจิตรกรรม

เหนืออักษรจารึกเป็นภาพเทพชุมนุมซ้อน 2 ชั้น โดยเขียนเป็นภาพเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ฮินดู พระฤาษี และพระโพธิสัตว์ตามศาสนาพุทธนิกายมหายาน รูปแบบเหมือนจริง ซึ่งเป็นรูปแบบที่เคยเขียนมาแล้ว ณ ผนังห้องพระเจ้า (ห้องพระ) ของพระที่นั่งพิมานปฐม ในพระราชวังสนามจันทร์ กับในพระวิหารที่วัดพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม ผู้วิจัยลำดับเทพตามชื่อที่ระบุไว้ได้รูป จากซ้ายไปขวา โดยเริ่มที่ผนังด้านทิศตะวันตกหรือ ด้านหลังพระประธานทวนตามเข็มนาฬิกา ดังนี้

ผนังด้านทิศตะวันตก (ด้านหลังพระประธาน)

พระจันทร์ พระพิฆเนศวร ทำวเวสสุวรรณ พระคันธุลีต พระนิมมานวดี พระปรมิติตาสวัสดิ์ พระอิศวร พระนารายณ์ และพระพรหม

ผนังด้านทิศเหนือ

พระพายู ฤาษีตะลัยโกษ พระอาทิตย์ พระอินทร์ พระโพธิสัตว์วิรูปาณี พระโพธิสัตว์รัตนปาณี พระโพธิสัตว์สมันภักทร พระโพธิสัตว์วิศวาณี พระโพธิสัตว์โกษาชยคุรุ ครุฑ นกยูง อัศวิน ปัญจคีรี พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร พระโพธิสัตว์ไวโรจนะ พระโพธิสัตว์อักษะภะยะ พระโพธิสัตว์รัตนลัมภาวะ พระโพธิสัตว์อมิตาภะ พระโพธิสัตว์อโมฆสิทธิ์

ผนังด้านทิศตะวันออก (ด้านตรงข้ามพระประธาน)

พระลักษมี พระโสฬส พระสรสวัสดิ์ ตรงกลางเป็นรูปขนาดใหญ่เรื่องพุทธประวัติ ตอนมารผจญ และอาจเป็นเรื่องฎีกาพาหุง ตอนที่ 1 พาหุสหัสสธรรมานพระยาวัสวดีมาราธิราชกับเสนามารให้พ่ายแพ้แล้วตรัสรู้ ต่อด้วยพระแม่คงคา พระอุมาภควดี พระอุมาแบ่งภาพเป็นเจ้าแม่กาลี

ผนังด้านทิศใต้

พระกัลกียาวตาร พระรามจันทราวตาร พระกฤษณาวตาร พระราหู พระอังคาร พระพุธ พระพฤหัสบดี พระศุกร์ พระเสาร์ พระเกตุ พระปรัศรามวตาร พระรามวตาร พระนรสิงหาวตาร พระกามเทพ (แต่งกายแบบโนราห์) พระขันตกุมาร พระนนทิ พระฤกษ์ พระวรุณ ล้นสุดที่พระยมเทพ

ชั้นบนสุดของผนังโดยรอบ

เป็นภาพเทวดานางฟ้าเหาะโปรยดอกไม้ และตรงกลางผนังด้านตรงข้ามพระประธานมีอักษรประดิษฐ์ในวงกลมขอบเป็นกลีบบัวสภาพลบเลือน อาจเขียนว่า “ ดี ชั่ว ” (ภาพที่ 14)

ภาพที่ 14 ภาพอักษรประดิษฐ์ในวงกลมที่ผนังด้านตรงข้ามพระประธาน

จิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดสามแก้ว คงได้รับอิทธิพลจากจิตรกรรมของยุโรปและแนวคิดในการประยุกต์และผสมผสานที่ดีเยี่ยมจากจิตรกรรมฝาผนังที่อุโบสถวัดราชาธิวาส แต่จิตรกรรมในอุโบสถวัดสามแก้ว มีรูปแบบเหมือนจริงมากกว่าแบบอุดมคติ รูปทรง แสงเงาในภาพมีความเป็นจริงเป็นจัง แม้ทิวทัศน์ฉากหลัง เห็นได้ว่าเป็นสถานที่ที่มีอยู่จริง ประกอบกับมีวิธีการสร้างระยะใกล้ไกลในงานจิตรกรรมตามหลักทัศนียวิทยา แม้ว่าภาพบางตอนจะเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในอาคารก็ตาม แต่จะมีช่องหน้าต่างที่เปิดให้เห็นทิวทัศน์ที่อยู่ไกลออกไป ท้องฟ้าและก้อนเมฆใช้สีตามจริง วิธีการระบายที่เน้นรูปทรงโดยรวมไม่เน้นรายละเอียดนับเป็นลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งของพระยาอนุศาสนจิตรกร (จันทรจิตรกร) โดยเฉพาะผลงานที่เขียนขึ้นในตอนปลายของชีวิต ดังจะเห็นได้อีกแห่งหนึ่งคือ จิตรกรรมฝาผนังในวิหารวัดสุวรรณดาราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพเทพชุมนุม น่าจะได้รับแรงบันดาลใจมาจากพระราชนิพนธ์เรื่อง พระเป็นเจ้าของพรหมณ์ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับเทวดาในศาสนาพราหมณ์ รวม 30 พระองค์ เช่น พระนารายณ์ พระลักษมี พญาครุฑ พญาอนันตนาคราช เป็นต้น เทพชุมนุมมีสีแตกต่างกันไปตามเทพแต่ละองค์ จึงปรากฏให้เห็นเป็นสีแตกต่างกัน อีกทั้งเครื่องประดับและเครื่องแต่งกายยังแสดงอิทธิพลของวัฒนธรรมทางใต้ เช่น มงกุฎของ “โนราห์” ละครรำของทางภาคใต้ (ภาพที่ 15) และการประดับอาวุธไว้ด้านหลังของพระอุมาคล้ายกับการประดับอาวุธของเทพในศาลเจ้าจีน ซึ่งมีอยู่ทั่วไปในจังหวัดภาคใต้ เป็นต้น (ภาพที่ 16)

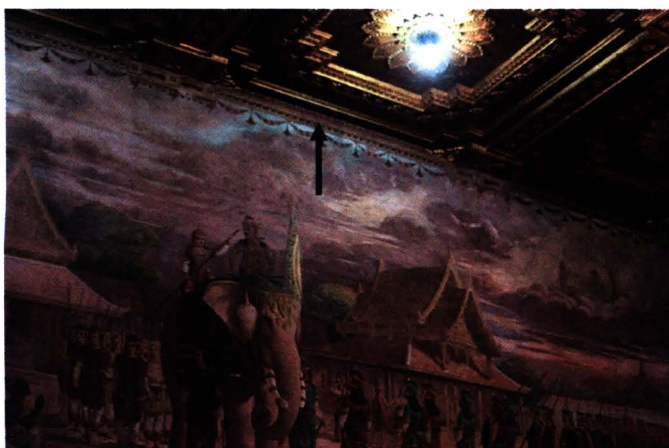

ภาพที่ 15 เทพชุมนุม มีเครื่องประดับศีรษะแบบ “โนรา”

ภาพที่ 16 เทพชุมนุม องค์वासุดมิกการประดับอาวุธไว้ด้านหลังคล้ายเทพเจ้าจีน

นอกจากนี้การเขียนลายเฟืองอุบะ หรือใช้ลายเฟืองอุบะตกแต่ง ริมผนัง หรือขอบอาคาร ก็ น่าจะเกี่ยวข้องกับศิลปกรรมที่วัดราชาธิวาส กรุงเทพฯ ดังจะเห็นได้จากการประดับลายเฟืองอุบะ ในอุโบสถ (ภาพที่ 16) และลายเฟืองอุบะในอุโบสถวัดเสกขาราม อำเภอหลัง สนวน จังหวัดชุมพร (ภาพที่ 17)

ภาพที่ 17 ลายเฟืองอุบะที่อยู่ตอนบนผนังอุโบสถวัดราชาธิวาส เขตดุสิต กรุงเทพฯ

สำหรับวัดเสกขารามควรสร้างขึ้นหลังจากวัดสามแก้ว ช่างท้องถิ่นได้นำรูปแบบของ อุโบสถวัดสามแก้วไปใช้ (ภาพที่ 18) และสร้างเจดีย์บนหลังคาอุโบสถองค์ระฆังและซุ้มมีรูปแบบ คล้ายกับเจดีย์ที่วัดราชาธิวาส (ภาพที่ 19)

ภาพที่ 18 อุโบสถวัดเสถียราราม อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร และลายเฟื้องอุบะที่อยู่ตอนบน
ผนังอุโบสถ

ภาพที่ 19 เจดีย์วัดราชาธิวาส เขตดุสิต กรุงเทพฯ

เชิงอรรถบทที่ 3

¹ กวีวราภรณ์, พระครู. บวรพจารย์รำลึก พิธิสมโภชมณฑลบูรพาจารย์ : 9-11 เมษายน 2538 วัดสามแก้ว อ.เมือง จ. ชุมพร (ชุมพร : ชุมพรการพิมพ์, 2538), 21.

² เรื่องเดียวกัน, 7.

³ สัมภาษณ์ พระอโนมคุณมณี (พินิจ พุทธโร), เจ้าอาวาสวัดสามแก้ว จังหวัดชุมพร, 3 สิงหาคม 2550.

⁴ น. ณ ปากน้ำ, "จิตรกรรมฝาผนัง วัดสามแก้ว ชุมพร," เมืองโบราณ, 22, 1 (มกราคม-มีนาคม 2539) : 89.

⁵ ประวัติและผลงานของพระยาอนุศาสน์จิตรกร (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บูรพาศิลป์การพิมพ์, 2524. พิมพ์ในงานศพคุณหญิงบำรุงราชบริภาส (อำพัน สุนทรเวช) ธันวาคม, 2524), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

⁶ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระเป็นเจ้าของพราหมณ์, พิมพ์ครั้งที่ 3 (ม.ป.ท.,ม.ป.ป.), ไม่ปรากฏเลขหน้า.